

Konference si i přes hojnou účast dokázala udržet komorní a přátelskou atmosféru. Prostory byly členěny do tří místností, ve kterých paralelně probíhala panelová setkání vždy tří příspěvků, které spolu tematicky souzněly. Prezentace byly na závěr doplněny otázkami z publika, které povětšinou přerostly v živou diskuzi. Mnoho účastníků se na konferenci každoročně vrací, aby představili svůj aktuální výzkum.

Mimo akademickou půdu přenesla tvůrčí psaní ve svém výzkumu **Rosalchen Whitecross** z katedry kriminalistiky v Bath Spa University. Workshop psaní vedla v ženské věznici. Svůj zájem o pedagogiku tvůrčího psaní dokázala Whitecross prosadit v místě marginalizované komunity a potvrdit, že obor má svůj obrovský význam v jakémkoli prostředí.

Hojně zastoupeným a diskutovaným tématem se stalo využití **AI ve tvůrčím psaní**. Umělá intelligence se objevila v roli experimentální – když se na základě promptů podílela na tvorbě řady původních prozaických i lyrických textů. Publikum mělo možnost porovnat dva umělecké texty zcela odlišného původu v příspěvku **Paula Williamse** z australské University of the Sunshine Coast. Williams se snažil poukázat na subjektivní stylové faktory díla, podle kterých je stále ještě možné odhalit, který text byl vytvořen umělou inteligencí a který vypsán rukou zkušených autorů či autorek. Williams poukázal především na humor, který je pro AI v uměleckém literárním textu stále obtížné replikovat, jelikož hůře podléhá nápodobě.

Autorka textu ve svém příspěvku představila výzkum, který realizuje v rámci doktorského studia na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Jeho součástí byla i semestrální výuka tvůrčího psaní navržená pro studentky a studenty oboru český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání. V tomto semináři budoucí pedagožky a pedagogové pracovali na vývoji vlastního příběhu určeného dětskému čtenáři. Výsledný text jim může nyní posloužit jako materiál do jejich pedagogické praxe.

Z literární galerie: Autor jitřené životní skepse Jiří Šotola

Ladislava Lederbuchová

ladled@seznam.cz

Před sto lety se narodil Jiří Šotola (28. května 1924), umělec více literárních talentů: byl básník, prozaik, dramatik, scénárista, publicista. V polovině padesátých let 20. století byl jednou z vůdčích osobností časopisu Květen a jeho programního hnutí „poezie všedního dne“. Šotolova poezie z šedesátých let je ve znamení civilnosti a deziluze, dramatická a prozaická tvorba, příznačná pro léta následující, autorským postojem potvrzuje významy rozporu jedince a mocensky proklamovaného sociálního ideálu, jenž si osud člověka nakonec podmaňuje. Existenciálně skepticky koncipované téma je Šotolovým tématem kultovním a obraz individua v soukolí společenských tlaků řadí jeho dramata a romány do kontextu tvorby Körnerovy,

Daňkovi a Fuksovi a jejich obsah je stále aktuální. V době normalizace, která mocensky oživovala témata kolektivismu a životního optimismu, se Šotolova tvorba stala oficiálně nežádoucí – od roku 1970 byl na indexu, po veřejné sebekritice v roce 1975 se do literatury aktivně vrátil, ale s trvale kritickým a skeptickým autorským postojem. Politického převratu se nedočkal, zemřel 8. května 1989, v nedožitých pětasedmdesáti letech.

Nejdříve se představil jako básník. Lyrika poválečného budovatelského nadšení byla nahrazena tou „všední“ a od druhé poloviny padesátých let autorským postojem vyjadřovala nedůvěru v možnost obyčejného člověka účinně zasáhnout do sociálních procesů. Utvářel se základní model Šotolovy tvorby – člověk versus společnost, člověk versus ideologie moci. I v tématech milostné poezie (sbírka *Venuše z Mělu*) je zřetelný skeptický postoj, potvrzený sbírkami *Bylo to v Evropě* a *Hvězda Ypsilon* (obsahující i básně na smrt kulturních osobností, např. K. H. Máchy). Volný nerýmovaný verš vypovídá o básnickově odmítnutí přezívajících poetických, ale i sociálních vzorců hodnocení reality. Sbírkou *Co a jak* vrcholí autorova snaha o zcivilnění a deziluzivní zobrazení lidského života jako tíživého problému existence. Zde se nejvíce sblíží s poetikou a skeptickým hlasem Miroslava Holuba. Výbory z Šotolovy poezie vyšly s názvy *Ročník 24*, *Psi hodinky*, *Oranžová ryba*.

Šotolova tvorba v polovině šedesátých let objevila žánr dramatu (autor měl k divadlu blízko, neboť na pražské divadelní fakultě AMU po válce vystudoval herectví) a potvrzovala kritický autorský postoj. Dramata s historickými látkami (např. *Waterloo*) věrně odkazují k reáliím minulosti, ale antiiluzivně a skepticky zobrazují vztah člověka a dějinných událostí (např. *Cesta Karla IV. do Francie a zpět* nebo *Bitva u Kresčaku* či *1. máj 1890*). Ze scénářů pro televizní filmy připomeňme *Příběh lásky a cti* o milostném vztahu Jana Nerudy ke Karolině Světlé, který v autorské interpretaci vyjadřuje na intimním půdorysu marný střet postav s normami dobové společnosti.

Jako prozaik mohl J. Šotola ve výstavbě svých historických románů zúročit autorskou zkušenost s dramatem – ve stylizaci psychologických motivací dialogů a jednání postav. Na životních příbězích hrdinů demonstrují autorovu deziluzi a skepsi, nejen ve vztahu k aktuálně žité socialistické realitě, ale obecně ukazují absurditu snahy jedince být aktivním partnerem nadosobních dějinných sil.

Román *Tovaryšstvo Ježíšovo* (1969) ukazuje pobělohorskou rekatolizaci ve východních Čechách 17. století. Jezuita páter Had postupně poznává vyděračný nátlak představeného řádu Kolčavy na majitelku košumberského panství (pro řád žádal kromě duchovní oddanosti další a další hraběcí majetek) a představuje sebe jako prostředníka vydírání. Není však schopen změnit tuto praxi v kontextu dějinné situace a dál pomáhá nemravnému obohacování řádu. Kolečkem v mechanismu moci je i dobrosrdečný mnich Křižulka, na rozdíl od Hada primitivní a naivní, jemuž řád umožňuje přežívat v totální chudobě, avšak na úkor nejen jinověrců, ale i katolické hraběnky. Postavy jsou pod stálým sociálním tlakem a končí tragicky. Za pozornost stojí autorova práce se signálními významy jmen protagonistů.

Hrdina románu *Kuře na rožni* (1976, před vydáním v Československém spisovatelství vyšel román v roce 1974 ve Vaculíkově samizdatové Petlici), zběhlý voják rakouské armády v době napoleonských válek Matěj Kuře, putuje světem jako potulný loutkář, ztrácí se v okolnostech vlastního života – hledá neúspěšně především sama sebe a marně soupeří s vlastním osudem v souřadnicích dobových událostí.

Svatý na mostě (1978) je román s více dějovými liniemi, které čtenáře zavádějí do Svaté říše římské v poslední třetině 14. století za papežského schizmatu, do Čech za vlády Václava IV. na královský dvůr, do prostředí vysokého kléru, do měst s ekonomicky rostoucím měšťanstvem, zvláště do Prahy. Všechna prostředí spojuje postava Johánka z Pomuku, který v Šotolově interpretaci více vlivem okolností a náhod než vlastní citizadostí stoupá v kariéře církevního hodnostáře. Netoužil po moci, přesto se dle Šotoly zákonitě do konfliktu s mocí dostal: jako generální vikář arcibiskupa Jana z Jenštejna se stal nástrojem v řešení mocenských sporů mezi králem a arcibiskupem; umírá mučednickou smrtí, aniž chápe její příčiny a smysl. V poslední kapitole se přou o identitu Nepomuckého tří Janové – Johánek z Pomuku, dále kanonizovaný barokní sv. Jan Nepomucký a Jan jako lidový symbol víry v účinnou pomoc v nouzi. Všichni tři jsou Šotolovým obrazem člověka, s nímž si osud tragicky pohlál.

Svatý na mostě prošel v sedmdesátých letech kritickým ohněm v době nejužší normalizace. Jiří Hájek román odsoudil za nihilistickou optiku dějin a člověka, ale Šotola se veřejně bránil a obhájil svou poetiku – smysl života v nezbytné disharmonii osobního a historického je v žití samém. Román o sv. Janu je stále aktuálním metaforickým obrazem lidského osudu: život jednotlivce je uvízlý v kleštích mocenského vlivu, jenž do něj zasahuje, ironicky a tragicky převrací jeho běh. Tak jako v románu *Malovaný děti* (1983) s dějem vsazeným do josefovské pevnosti v čase 1. světové války. Vězeň odsouzený za vlastizradu vojenským soudem k trestu smrti čeká na popravu řadu let. Absurdně se jí dočká až po válce (jde o první díl volné trilogie pokračující v dílech z druhé poloviny osmdesátých let *Róza Rio* a *Podzim v zahradní restauraci*).

Osmnáct Jeruzalémů (1986) je metaforický titul románu označující počet chudých francouzských dětí, které se ve 13. století vydaly po vzoru rytířských křížových výprav ke Kristovu hrobu, aby ho silou svých modliteb osvobodily z muslimského držení. Zlákány cisterciáckým mnichem a jeho ideou rajskeho Meruzaléma (jak si město snů děti pojmenovaly), v němž je dostatek jídla, tepla a spánku, šly děti samy pěšky strastiplnou cestou přes Alpy, na ní většina z nich vyčerpáním a hladem zemřela. Od tragédie dětské křížové výpravy se poté distancoval jak opat cisterciáckého řádu Bernard z Clairvaux, tak papež i francouzský král. Idea křížových výprav, kterou všichni tito mocní středověké evropské kultury aktivně vyznávali a pod heslem křesťanské lásky ji užívali jako štít pro upevnění svého ekonomického postavení a sociálního vlivu, vedla dětské poutníky, kteří v ni bezmezně uvěřili, paradoxně do záhuby.

Ani tento román – obraz individuálního života ve střetu s dějinami a s mocenskou manipulací a také obraz omezené možnosti poznávat svůj vlastní úděl – není významově uzavřen ve své historické látce. Šotolovo dílo jako celek integrovaný poetickou konstantou kontrastu, rozporu, absurdna a paradoxu je svými tématy stále aktuální.

Recenze

Neologismy a archaismy kolem nás

Helena Chýlová, FPE ZČU v Plzni

chylova@kej.zcu.cz

LIŠKOVÁ, Michaela; ŠEMELÍK, Martin (eds.). *Slova a jejich příběhy #Neologismus #Archaismus*. Praha: Academia, 2024.

Letos vyšla v edici Lingvistika v nakladatelství Academia popularizační publikace věnovaná především nejnovější slovní zásobě češtiny, částečně se ale zaměřující i na slovní zásobu minulých desetiletí nebo i staletí. Jejími editory jsou Michaela Lišková a Martin Šemelík, pracovníci Ústavu pro jazyk český. Autoři pocházejí buď z téhož pracoviště jako oba editoři (Barbora Procházková), nebo i z jiných akademických ústavů: z Ústavu formální a aplikované lingvistiky MFF UK a Ústavu translologie FF UK (Věra Kloudová), z Centra českých studií na Univerzitě Regensburg (Kateřina Šichová) a z Ústavu českého národního korpusu FF UK (Michal Šrabal). Formou kratších statí jednak všichni uvádějí čtenáře do problematiky studia neologismů a archaismů, jednak předkládají informace o jednotlivých slovech, jejich stylových příznacích, stereotypech a jejich modifikacích a zabývají se také změnami projevu jícími se ve vývoji slovní zásoby. Výklady se i díky působení autorů na rozdílných akademických pracovištích vyznačují přínosným přesahem nejen do dalších oblastí jazyka, ale postihují také jevy společensko-kulturní.

Předkládaná publikace vznikla, jak sami editoři uvádějí v úvodu, na podkladě jazykových sloupků obsažených v neologickém blogu databáze *Neomat*, v časopise *Vesmír* a v *Lidových novinách* v letech 2017–2023. Své příspěvky autoři v některých případech přejali beze změny, jinde je pro potřeby knižního vydání upravili, rozšířili nebo spojili s dalšími texty.

Kniha tedy není koncipována jako systematický výklad analyzovaných jevů, přináší aktuální pohled na současnou slovní zásobu a dokumentuje procesy, které v ní probíhají na pozadí obecné lexikologické metodologie. Autoři si uvědomují, a také to připomínají čtenářům, že ani pojem archaismus, ani neologismus není jednotně chápán a definován, u archaismu se ještě přidává vymezení hranice mezi archaismem a historismem. V knize je archaismus vymezován širěji než v jiné odborné